

Սիպիլ

Երջանկության գաղտնիքը

Գյուլի պզտիկ հույն գյուղ մըն է, Պիլեճիքեն մեկ ժամ հեռու: Ծաղիկներու, երգերու փունջ մը կարծես այդ գյուղակը, որուն մեջեն կապույտ ժապավեններ ալիք ալիք կ'երկնան: Եվ բարերար պարիկը, որ այդ ժապավենները ջուրի փոխած է, այդ հովանիներուն բոլոր թարմությունը սփռած է նաև այտերուն վրա գյուղին աղջիկներուն, որոնք, կիրակի օրերը, երբ շերամի գործարանները գոց են, օրն ի բուն իրենց տոնի խաղերը կանչելով, կը պտըտին հեղեղներուն երկայնքը, դլանիկը բերաննին, և ծովի պես մազերնին՝ հոլանի լանջքերուն վրա խառնած՝ կամար կամար ոսկիներուն:

Գյուղը բլրակի եզերքին է, ուրկե կ'իջնեն սահանքները: Եվ սահանքները հեղեղներ կը դառնան վարը խարակներուն ստորոտը և հեղեղներն ալ լայն կամ նեղ, տափակ կամ գալարուն, երիզներու հազարումեկ ձևեր կ'առնեն ու կը շրջրջին փողոցե փողոց արծաթե օձերու պես, սուզելով, գոռալով, համանվագ մը կազմելով կարկաչանքին բոլոր խազերեն, արտահայտելով ամբողջ երաժշտությունը ջուրին բոլոր կոծերուն, բոլոր ծիծաղներուն:

Հոն, վերը, դարատափին վրա կը բարձրանա միս մինակ ճերմակ վիլլա մը կաղամախիներու մռայլ խորքին վրա, իր սիրուն աշտարակներուն դրասանագներովը կարկառուն լոռուտ ափափաներուն կողքը, ճիշդ անդունդին բերանը, ուրկե վար կը խուժեն փտր փտր եղած փրփուրները ջրվեժին, ինչպես հարսի մը գլխեն վար՝ արծաթ թելերեն:

Վիլյան վարդաստանով մը շրջապատված է: Գարունին, վարդերու ծիածանները իրարմով ընդելուզած, տերևներուն կանաչ ժանյակներուն մեջ բռնված, ծղոններուն վարմին մեջեն դուրս ժայթքելով վերտ վերտ կ'երկննան մինչև լայն արեգնակնակը վիլլային, ու ցած վարդակողմին ցանցեն ներս կը սպրդին, փռվելու համար անոր մարմարե հասակին վրա: Ու վիլյան դյութանկար մը կ'երևա իր պատուհաններուն գունագեղ ապակիներովը՝ արևուն ճառագայթներեն ցոլոցիկ, գյուղին աղջիկներուն աչքին, որոնք պզտիկ պզտիկ խղիկներու մեջ կը բնակին:

Բայց այդ խեղճ աղջիկներեն ոչ մեկը պիտի ուզեր փոխել իր սև շաղախով շինված վանիկը այդ եղեմին հետ: Անոր նայելով «յագո՞ւք, յագո՞ւք» կը գոչեն պատավ կիները խաչ հանելով երեսին, և գեղջուկ աղջիկներուն աղվոր աչվրները արցունքով կը լեցվին:

Այն չքնաղ վիլլային մեջ հայ մը կը բնակի, Արամ Էֆենդի, իր ֆրանսացի կնոջը հետ, որոնք բաբերարներն են գյուղին: Անոնց դուռը կ'երթան իրենց նեղ օրերուն մեջ գյուղացիք, երբ շերամին հունտերը վնասված են ցուրտեն, կամ ափիոնը ճեղքվելէ ետքը՝ թրջված է անձրևեն, և ոչ ոք հուսահատ ետք կը դառնա հոնկե:

Կիրակի օրերը կը տեսնեն գիրենք Պիլեճիքի մեջ, մեր եկեղեցին: Կինը հրաշագեղ արարած մըն է, գերազանց սակավապետության հազված, այլ ազվականներու այն զգուշավոր պերճանքովը, զոր մարդ ճաշակով կամ սովորությամբ կ'ընեն իր անձին համար, և ոչ ուրուշին: Արդեն ի՞նչ պետք ունի արդուզարդի, պշրանքի: Իր երեսուն տարեկան կնոջ հասուն շնորհքին մեջ, լրիվ կը պահե ծաղիկ մանկության փթթումը: Իր աչքերը անանկ փայլիլումներ ունեին, իր հասակը անանկ վայելուչ օրորումներ ունի քալած ատեն, որ չեն կրնար աչքս գատել վրայեն:

Միշտ իր հետն է ամուսինը, իրմե ավելի դեռահասակ դեռևս. նուրբ, շատ նուրբ դիմագծությամբ երիտասարդ մը, Վերջին ծայր խնամքով Հազված: Ու ա՛յնչափ վայլած են իրարու, և ա՛յնչափ կը գուրգուրան իրարու վրա, որ աղվոր քերթվածի մը տպավորությունը կը թողուն վրաս: Երկունքն ալիհանալի են իրենց կեցվածքին, շարժվածքներուն մեջ, երբ պատարագին ներկա կը գտնվին, դասին վանդակին առջևը կեցած, ոտքի վրա, ու ես վերնատունեն կը տեսնեմ գիրենք

առաջին անգամ:

Եկեղեցվույն ավարտում են ետքը, երբ կը մեկնին, կինն է որ կը վարէ կառքը, ամուսինը աղէկ մը անոր մեջ տեղավորելս, բարձերը շտկելս հետո: Չմայլանքով կը հետևիմ հեռվեն իրենց, ու կ'ըսեն.

Ի՛նչ աղվոր են:

Յագո՛ք, յագո՛ւք, կը քրթմնջե քովես կին մը:

Ինչո՞ւ, կը կհառցնեն:

Չե՞ս գիտեր, ամուսինը կույր է :

Ինչո՞ւ, ո՛վ աստված իմ, ինչու չես թողուր, ոչ մարդիկ երջանիկ ըլլան: Այդ կինը բարի, գեղանի, հարուստ, և խելացի ու զարգացած անշուշտ, որովհետև կյանքիս կեջ տեսածնչեն այն դեմքի և ճաշակի իմացուն արտահայտությունը, որով կը գատվի ճանշված բուրբ կիներես, ինչո՞ւ դատապարտված ըլլա ամբողջ կյանքը կույր մը խնամելու, քանի որ աշխարհք իր գրգանքը լիաբուռն շնորհած է իրեն:

Հիմա սակայն կարեկցությունն ավելի հզոր զգացում մը, ծայրակեղ սքանչանք մը կը համակե գիս իրեն, նկատմամբ չեն կրնար առանց հուզմունքի նայիլ իրեն, երբ կըտեսնեն ուշախ գվարթ դեմքը, իր սիրավատ խանդոտ նայվացքը, իր գորովալից ժպիտը ամուսինն հետ խոսած ատեն: Երկու նշանածներ են կարծես. բայց չէ՛, անոնք իրարու համար այդ խորունկ հոգածությունը չպիտի ունենային, գոր կենակցությունը միայն կուտա: Եվ ամուսինն ալ ուրախ է կնոջը պես. կը շաղակրատե շարունակ ծիծաղներով, քրքիջներով: ու հեռվեն ոչ որ պիտի կասկածի, թե կույր է այդ առույգ, եռանդուն երիտասարդ, որուն աչքերը բաց են, և ասմագուն սափիրի աղոտ անուշություն կ'անդրադարձնեն իրենց հանդարտիկ սևեռումին մեջ:

Եկեղեցին ելլելնուս, կը բարևենք գիրար, բայց ես ավելի մոտենալ կ'ուզեմ իրեն՝ ու չեմ համարձակիր: Եվ ծրագրեր կը պատրաստեն մտքիս մեջ,

գուգադիպություններ, հանդիպումներ կը հարմարցնեմ ինքնիրենս, որոնց ոչ կրնամ գործագրել հպարտությանս պատճառով, բայց ինչ որ սիրտհատումներովս չեմ կրնար ընել, դիպվածը մեկ վայրկյանի մեջ կ'ընե իր քմահաճույքով:

Կիրակի օր մը, որ բաց կառքով եկեղեցի եկած եմ, ժամերգութենն ետքը, անձրև կ'առնե: Անմիջապես գիրենք տուն կը հրավիրեմ, ժամու մը չափ տեսակցին ու դյութված, հնայված կը բաժնվիմ, նորեն տեսակցելու փոխադարձ խոստումներով:

Շատ բարձր դաստիարակություն ստացած կին մըն է, և կատարյալ վայելք մըն է լսել իր բերնեն ֆրանսերենը, իսկ հայերեն գոր ամուսինեն սորված է ու հատիկ կարտասանեն ձայնի սխալի ելևէջներով, բառերը ոլորելով, ծավալելով, երկարելով, հետո անուշ վանկի մը մեջ ամփոփելով, տարաշխարհիկ հմայք մը կուտան մեր աղվոր աշխարհքարին: Բայց ամուսինը ճշմարիտ հայագետ մըն է, որ իր հստակ, հզոր հնչումով կը տիրապետե կնոջը թավաշային փափուկ շաղակրատության: Ու անոնց ուրախ գվարթ խոսակցիլը լսելով ամեն նյութի վրա, միևնույն գիտակչությանբ, միևնույն հմտությամբ, միևնույն զգացնությով, կը մոռանաս, որ կույր մը կա դիմացդ, վասնզի իրենք մոռացած կը թվին զայն: Հայ երիտասարդ միշտ կնոջը հառած աչքերովը՝ բուռն սիրո հայեցողության մը մեջ մագնիսացած, հավերժացած մարդու մը երևույթը ունի: Ու կինը կարծես կը սիրե այդ նարվածքը, վասնզի ինք ալ այդպես կը նայե անոր հիացած մնալով երեսն ի վեր: Բայց ամեն անգամ, որ կը տեսնվիմ հետերնին, բաժնվելով ետքը սիրտս կտոր կտոր կըլլալ: Չեմ կրնար նայիլ այդ դժբախտ երիտասարդին երեսը, որուն գվարթությունը՝ քաղաքավար ըլլալու համար, խղճի խայթի մը պես կը դիպճի ինձի. և կինը առանձին տեսնել անկարելի է. ուստի կը փախչիմ իրենցմե՝ չվրդովելու համար գիրենք իրենց անմոռնջ տառապանքին մեջ:

✱

Օր մը սակայն, կ'իմանամ, թե ամուսինը հիվանդ է: Ո՛րչափ տխուր պիտի ըլլա խեղճ կինը միս մինակ օտար երկրի մը մեջ, լեռներուն գլուխը: Ու կ'ելլեմ կ'երթամ:

Ծիծաղ դեմքով կը դիմավորե գիս. ամուսնույն ունեցածը թեթև հարբուխ անը է, որուն համար խոհեմություն սեպեր է սենյակեն դուրս չելլել, և հիմա կը հանգչի քիչ անը:

Սրահ անը կը ստնենք, ճիշդ արեգակին դիմացը, որուն ստորոտեն հեղեղը կը թավալի շառաշուն, ժայռերեն ի վար ցրցքնելով իր ադամանդե փրփուրը և վարդերը իրար փլված վեր կ'ելլեն վարդակներուն վրա տարտնդելով թերթերնին: Վարը, գյուղ է իր անդադրում խժտութիւն մեջ, կիրակի օրվան երգերու աղմկահույզ ոգևորությամբ:

Տիկինը վերջին ծայր գոհ կը մնա իմ հիվանդտեսի այցելություննեն. և հիմա իրարու հետ մինակ՝ խոսակցություննիս սովորականն ավելի մտերմական հանգամանք կ'ստանա:

Ինծի ալ սովորեցե՛ք, կ'ըսեն, միշտ գվարթ ըլլալու գաղտնիքը:

Զվարթությանս գաղտնիքը՝ երջանկությունս, կը պատասխանե պարզությամբ: Շտո նշմարելով թերահավատ ժպիտը շրթունքիս ծայրը կը շարունակե.

Դժվար է հավատալ, այդպես չէ՞, որ երջանիկ ըլլամ ես՝ դեռահասակ կին անը, փակված այս ամայի ապառաժներու գլուխը, կույր ամուսնու հետ, հեռու աշխարհի բոլոր վայելքներեն: Բայց մտիկ ըրեք պատմությունս ու պիտի հանգովիք անկեղծությունս:

«Հարուստ ընտանիքի անը մեկ հատիկ աղջիկ եմ: Մայրս կանուխ եմ մեռած ըլլալով, շատ կարճ մանկություն անը ունեցած եմ. հայրս՝ որ հոգի կուտար վրաս, ուսմունքս ավարտելեն ետքը ուզելով կատարյալ դաստիարակություն անը տալ ինծի, պտտցուց գիս աշխարհի շատ անը նշանավոր քաղաքները: Եվ երբ չափահաս եղա, ինծի թողուց ամուսնու անը ընտրությունը: Մեկը չէի սիրած, ու բարեկամուհիներուս կյանքին մեջ ճանչցած ըլլալով այրերը, չէի համարձակել ընտրություն անը ընել: Եթե ինձնե բարձր անձի անը հետ ամուսնանայի, իր խաղալիքը պիտի դառնայի, և բոլոր կյանքս տառապանքի ու մտահոգությանց մեջ պիտի անցներ, վասնզի պիտի նախանձեի իրմե. իսկ եթե ինձնե վար անձ անը ընտրեի, չպիտի կարենայի սիրել և տափակ գետնաքարշ կյանքի անը պիտի

դատապարտեի ինքզինքս՝ իջնելով երազներուս բարձրությունն: Ուստի որոշած էի չամուսնանալ, երբ Արամը ճանչցա, ու խենդի պես սիրեցիք զիրար: Գտա իր վրա, ինչ որ չէի գտած երբեք հայրենակիցներուս վրա, և նշանվեցա հետը, հանձն առնելով նախանձի բոլոր տառապանքը սիրո կատարյալ երջանկության հետ: Երջանկությունս շատ էր, աղետքը վրա հասավ. հայրս մեռավ, և նշանածիս հիվանդություն մը գալով իր տեսողությունը կորսնցուց: Բայց մենք զիտցանք նույնիսկ մեր աղետքովը վերականգնել մեր երջանկությունը: Ամուսնացանք, ու եկանք քաշվեցանք այս գյուղը, ուր հայրս ժամանակով մետաքսի գործարան մը կը բանեցներ և այս վիլլան շիներ էր իր բնակության համար: Չեռացա աշխարհքեն, որպեսզի ինքզինքս ամբողջապես ամուսնույս ու սիրույս նվիրեմ, և որպեսզի ամենափոքրիկ նախանձ մը չվրդովե իր սրտին խաղաղությունը: Արդեն ի՞նչ պետք ունեինք ուրիշներու. երկուքս ալ հարուստ էինք, երկուքս ալ երիտասարդ: Արամը քսանըհինգ տարեկան էր երբ աչքերը կորսնցուց: Կյանքին պայծառ երեսը միայն տեսած էր, ու չէր ճանչցած անոր սևությունները, անոր պատրանքները. կը սիրեր զիս իր առույգ հոգիին բոլոր թափովը, բոլոր հափշտակությամբը, կը հավատար ինձի, որովհետև առաջին սերն էր, և ես կը հավատայի իրեն, վասնզի գիտեի թե ալ հավետ իմս պիտի ըլլար: Իր հոգվույն մեջ մեկ պատկեր մը կար միայն, իմս, գոր ուրիշ մը չպիտի կարենար ջնջել երբեք: Ուրկե կուգա կնոջ մը դժբախտությունը, ո՛չ ապաքեն իր դժբաժտությունը. ո՛չ ապաքեն իր դեղատի աղջկան երազներուն մեջ խաբվելեն: Այրն է միշտ կնոջ մը երջանկությունը տակն ու վրա ընողը իր անտարբերությամբը կամ փոփոխամտությամբը. վասնզի կնոջ կյանքն է հավետ սիրել: Ով պիտի երաշխավորեր զիս, թե ամուսինս իր աշխարհիկ կյանքի պահանջումներովը չպիտի պաղեր ու ձանձրանար ինձմե. ով պիտի վստահեցներ զիս, թե ինձմե ուրիշ կին մը չպիտի հմայեր իր էրիկ մարդու և զարգացած ամուսնու նորասեր ու անկայուն միտքը և այն ատեն ինչ պիտի ըլլար իմ սիրող, կապվող կնոջ հոգիս դոր հավիտենապես տված էի իրեն:

«Բայց Աստված ուզեց, որ երկուքս ալ գերծ մնանք շատ մը դժբախտություններն . և մեկ հարվածով ամեն վտանգ փակեց մեզի դեմ: Չիմա միայն ինձամով և ինձի համար կապրիմ ան, միշտ իմ քսաներեք տարեկանի թարմ, գեղածիծաղ դեմքս ունի իր ևերևակայության մեջ, մագերս միշտ առույգ դեղձան, աչքերս միշտ վառվորուն, հասակս միշտ առույգ պիտե մնա իրեն համար,

եթե հարյուր տարի այ ապրին: Իր սեր չպիտի ցամաքի, որովհետև խնամքս միշտ արթուն, իմ սերս միշտ վառ, իմ հոգիս միշտ տաք պիտի գտնե: Երբեք դառնություն մը երբեք տրտմություն մը չպիտի մոտեցնեմ իր հոգին, միշտ անուշություններ, վայելքներ և գուրգուրանք պիտի ըստեղծեմ իր շուրջը, ու պիտի սիրեկրանքը ու պիտի օրհնե կյանք ինձանով ու ինձի համար:

«Իսկ ես հավետ պիտի վայելեմ իր մտքին ու հոգին անթառամելի երիտասարդությունը, որուն չպիտի դիմանա դիպչին երբեք կյանքի ստորնություննորը: Իր իմա ինացկայությունը՝ հեռու աշխարհի պզտիկ հեգերեն և մարդոց ճղճիմ գոճություններեն՝ հետզհետե կը բառգավաճի՝ անմատույց բարձրունքներու կը հասնի, և այդ վսեմ, մաքուր հոգիին միակ կուտքը՝ ես եմ, հավիտյանես պիտի մնամ»:

Արեգակին դիմացը, մռայլ կաղնախիներու խորքին վրա, վարդրուն ծիածաներուն բուրմունքին մեջ, հեղեղին անհուն կարկաչանքեվը որորված, այդ կինը գուշակի մը շեշտերը կստանա իր ճակատադրին: յեցողությամբը ոգևորված: Ու վարը գյուղին մեջ, աղվոր աղջիկներուն կիրակիի երգերն ու վանկերը կը նվագեին, աշխատանքի օրը սկսող սովերներուն մեջ: Բայց այդ կնոջ եռանդը չէր նվագեր, վասնդի հողիեն եկած երանությունը վերջ չունի:

Ու ես կը ստածեմ թե, կույր ամուսին մը միայն կրնար ուրեմն իր կինը երջանիկ ընել: